

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

В.Ф. Майор

вчитель-логопед комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр №4»

Миколаївської міської ради

Недостатній розвиток комунікативних навичок у дітей з затримкою психічного розвитку є однією з основних медико-соціальних проблем, над вирішенням якої протягом багатьох років працюють не тільки логопеди, психологи та педагоги, а й дитячі психіатри.

Дана проблема не є новою, а досліджувалась різнопланово. Так, Г. Батіщевим, М. Бахтіним, В. Біблером, Л. Буєвою, О. Злобіною, М. Каганом, вона була розглянута в контексті суб'єкт – суб'єктних та суспільних відносин, форм людського спілкування та діалогічного мовлення. Б.Ананьєв, Г. Андрєєва, О. Бодальов, М. Каган, А. Киричук, Я. Коломінський, І. Кон, О. Леонтєєв, В. М'ясищев та В. Семиченко досліджували дану проблему як елемент структури спілкування. Загальні закономірності та механізми спілкування висвітлено в працях таких вчених, як Л. Виготський, Б. Ломов та С. Рубінштейн.

Науково-теоретичні та експериментальні дослідження Т. Власової, В. Лубовського та М. Певзнера доводять, що дошкільники за наявності затримки психічного розвитку потребують не тільки організації спеціальних освітніх та виховних умов, а й удосконалення методів та прийомів розвитку комунікативної діяльності, корекції пізнавальної та емоційно-вольової сфер [1, с. 29].

В сучасних умовах, актуальність даної проблеми зростає, а отже, центральним завданням психологів, логопедів, дефектологів, педагогів і батьків є розвиток комунікативних умінь та навичок даної категорії дітей, як основної умови та засобу корекції затримки психічного розвитку та успішного протікання процесу соціалізації особистості дошкільника.

Метою даної публікації є окреслення основних етапів розвитку комунікативної діяльності дошкільників у яких було виявлено затримку психічного розвитку.

Вирішальну роль у психічному розвитку дітей дошкільного віку відіграє процес комунікації із найближчим оточенням (дорослі та однолітки). Результати досліджень О. Гойхмана, Ю. Жукова, О. Леонтьєва та М. Лісіної доводять, що вміння встановлювати контакт є специфічною формою активності індивіда, процес розкриття ним власних особистісних якостей. За ствердженням М. Лісіної: «Під час комунікації відбувається засвоєння загальнолюдського досвіду, цінностей, знань та способів діяльності. Людина формується не тільки як особистість, а й як суб'єкт діяльності. У даному сенсі спілкування є основним фактором розвитку особистості».

Процес формування комунікативних навичок дошкільників у яких було виявлено затримку психічного розвитку різнопланово розглянуто такими науковцями, як Л. Бажанова, Л. Виготський, О. Вінарська, О. Запорожець, Л. Калмикова, С. Конопляста, К. Крутій, О. Леонтьєв, Т. Піроженко, Т. Репіна, С. Рубінштейн, Т. Сак, М. Шеремет та ін. Поряд із «мовленнєвою діяльністю», що є «базовим фундаментом комунікації», в ХХІ столітті виник термін «комунікативна діяльність», який трактується науковцями як один із видів пізнавальної діяльності, під час якої між суб'єктами відбувається взаємообін візуальною та вербальною інформацією, особистими думками, емоціями та звичками, способами діяльності та поведінки. Даний вид діяльності передбачає високий рівень володіння мовленням та комунікативно-мовленнєвими вміннями [3, с.132].

Педагогічний погляд на загальну структуру комунікативних умінь було окреслено в роботах М. Ісаєнко. Дані дослідження розкривають зміст виділених науковцем когнітивно-інформаційного, емоційно-виразного, гностичного та оцінного компонентів (рівнів), кожен із яких являє собою певний комплекс комунікативних навичок та вмінь [4, с.185].

Сучасними науковцями Г. Андрєєвою, Н. Бастун, Т. Власовою, Г. Єфремовою, Т. Ілляшенко, В. Ковальовим, О. Кононко, К. Лебединською, А. Мельниковою, М. Певзнером, Є. Слеповичем та В. Тарасун було окреслено такі основні особливості мовленнєвого розвитку дітей із затримкою психічного розвитку, як складність оволодіння навичками лічби та читання, елементарною грамотою та писаним мовленням, найпростішими розумовими операціями (аналізу, синтезу, узагальнення), наявність порушень (різного ступеню тяжкості) не тільки мовленнєвої, а й інтелектуальної та мнемічної видів діяльності [4, с.150].

Психологи О. Запорожець, Д. Ельконін М. Лісіна та Є. Смірнова констатують, що формування комунікативної діяльності починається та найбільш динамічно протікає в період дошкільного дитинства.

Дефектолог О. Вінарська наголошує, що реалізація особистісно-орієнтовного підходу під час організації процесу комунікації дошкільників позитивно впливає на стан їхнього мовленнєвого розвитку. Процес становлення мовлення у якості основного засобу комунікативної взаємодії протягом дошкільного дитинства проходить три етапи (довербальний, виникнення мовлення та подальший розвиток мовленнєвого спілкування). Так, на першому «довербальному» етапі - у немовлят ще не достатньо розвинене розуміння зверненого мовлення, мовленнєві вміння та навички, але даний етап є основою для оволодіння мовленням у майбутньому – поступово розвиваються навички вимови звуків (агукання та гуління), формується пасивний словник. На другому етапі «виникнення мовлення» - здійснюється перехід від невербальних засобів спілкування до вербальних: активно розвивається розуміння зверненого до дитини мовлення та змісту мовленнєвих висловлювань дорослих, поширюється активний словник – з'являються перші слова. Третій етап охоплює період від появи першого слова до молодшого шкільного віку - дитина оволодіває мовленнєвими вміннями й навичками, досконало користується ними під час спілкування з оточуючими дорослими [2, с. 15].

Протягом кожного етапу становлення мовлення особливе значення відіграє врахування комунікативного фактору як центральної умови виникнення та розвитку мовлення у дітей. Аналіз поведінки дітей раннього віку свідчить, що лише спілкування із дорослим актуалізує потребу користування мовленням, розуміння зверненого мовлення та сприяє формуванню вміння відповідати на поставлені запитання. Суб'єктом спілкування як цілеспрямованої діяльності стає не просто інша людина, а партнер за спільною діяльністю. Так, психолог М. Лісіна зазначає, що «під час мовленнєвого розвитку дітей від народження і до семи років закономірно змінюються та гармонійно взаємодоповнюють одна одну декілька цілісних форм спілкування із дорослими».

«Формою спілкування» М. Лісіна називає діяльність спілкування на конкретному етапі її розвитку, розглянуту в цілісній сукупності усіх рис, що характеризується п'ятьма такими параметрами, як: період первинного виникнення форми спілкування на етапі дошкільного дитинства; місце, що відповідає певній формі спілкування в загальній системі життєдіяльності особистості; змістовна характеристика потреби, яка задовольняється дітьми під час певної «форми спілкування»; змістовна характеристика провідних мотивів, що спонукають дошкільника до комунікації з дорослим; основні засоби спілкування, на основі яких в межах певної форми спілкування відбувається комунікація дитини із дорослими.

Дослідницею в галузі психологої та дефектології Н. Боряковою було виділено та схарактеризовано такі основні взаємозамінюючі форми спілкування дошкільника, як: ситуативно-особистісна (перші пів року життя дитини), ситуативно-ділова (від пів року до двох повних років) та позаситуативно-пізнавальна (від трьох до п'яти років), позаситуативно-особистісна (від шести до семи років) [5, с. 78].

Проведені М. Лісіною дослідження, показали, що якщо формування потреби у спілкуванні з дорослим починається протягом перших двох місяців життя, то потреба взаємодії з однолітками з'являється у дітей тільки на

третьому році життя. Вчена виділяє три послідовно змінюючі одна одну форми спілкування: емоційно-практичну (3 роки), ситуативно-ділову (4 роки) та позаситуативно-ділову (6-7 років) [5, с. 136].

Висновок. Таким чином, в результаті аналізу науково-методичної літератури, ми можемо дійти висновку, що спілкування дитини являє собою не лише розвиток вміння швидко й легко вступати в контакт, будувати діалог зі співрозмовником, розвинені на високому рівні слухове сприйняття, увагу та пам'ять, а також передбачає доречне використання міміки та жестів.

Основною характеристикою спілкування у період дошкільного дитинства є не свідома життєва потреба, а безпосередня реалізація прагнення особистості до самооцінки та самопізнання шляхом аналізу продуктів власної діяльності. В процесі спілкування дана потреба видозмінюється за змістом в залежності від характеру сумісної діяльності дошкільника із дорослими чи однолітками.

Література:

1. Бажанова Л. Розуміти і підтримувати. Тренінгове заняття для педагогів інклюзивної освіти. Соц. педагог. 2012. № 6. С. 29–38.
2. Винарская Е. Н. Раннее речевое развитие детей и проблемы дефектологии. М., 1997. 316 с.
3. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: навчальний посібник для студ. ВНЗ. К.: НМЦВО, 2003. 300с.
4. Конопляста С. Ю., Сак Т. В., Шеремет М. К. Логопсихологія: навч. посібник. К.: Знання, 2010. 293с.
5. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. Под ред. А.Г.Рузской. М.: Изд-во Институт практической психологии, Воронеж: НПО МОДЭК, 1997. 384 с.